

Bacillus spp

Epp Songisepp
BioCC OÜ vanemteadur

17.05.2019

Aeroobsed eoseid moodustavad bakterid

Firmikuudid perekondadest *Sporosarcina*, *Paenisporosarcina*, *Brevibacillus*, *Paenibacillus*, *Geobacillus* ja *Bacillus*

Tootmise hügieenilist taset iseloomustav mikrobioota

Suudavad ellu jääda pastöriseerimisel → pastöriseerimise-järgne saasteallikas.

Biokile moodustajad villimisliinil, pakenditel, torudes ja roostevabast terasest pindadel, eriti nn pimedates nurkades, pragudes, tihendites, ventiilides

NB! Pastöriseerimise-järgseks saasteallikaks on tööstuse-omased tüved.

Liigiline mitmekesisus suurem kui toorainest tuleneval saastusel

Bacillus spp

Gram-positiivsed aeroobsed /fakultatiivselt anaeroobsed, katalaas-positiivsed, endospore moodustavad pulkbakterid

Looduses laialt levinud. Pinnas - reservuaar

Võimelised kasvama väga laias temperatuurivahemikus: 1°C....70°C

Biokeemiliselt aktiivsed, lai spekter ensüüme – proteinaasid, lipaasid, amülaasid fosfolipaasid,

Bacillus spp

Puu-ja juurviljad /- mahlad jm, maitseained, pähklid, lihasaadused, piimatooted,

Toorpiimas domineerivad mesofiilsed psühro- ja termotolerantsed liigid: *Bacillus licheniformis*, *Bacillus pumilus* ja *Bacillus subtilis*

Spooride arvukus nt toorpiimas sõltub hooajalistest muutustest

Bacillus spp

NB! *Bacillus spp* omab EL-s EFSA QPS staatust

EFSA Journal 2017;15(3):4664

Bacillus clausii

Bacillus atrophaeus

Bacillus pumilus

Bacillus coagulans

Bacillus subtilis

Bacillus fusiformis

Bacillus licheniformis

Bacillus mojavensis

Bacillus flexus

Bacillus smithii

Bacillus megaterium

Bacillus vallismortis

Bacillus amyloliquefacien

v.a *Bacillus cereus* grupp

Bacillus cereus

Piima – ja piimatoodete kvaliteedi mõjutaja

Maitse- ja lõhnavead, proteolüüs

nt koore kalgendumine

On leitud jäätisest, joogipiimast, piimapulbrist

Leiva venimine (amülaasid → EPS)

>50 °C ei kasva, aga

termoresistentne: spoorid jäävad ellu pastöriseerimisel

Psührofiilsed tüved kasvavad külmkapitemperatuuril

Bacillus cereus

Oportunistlik patogeen

Piisav doos: 10^3 PMÜ

Toodab kahte toksiini:

- termostabiilne (tulemuseks nn emeetiline sündroom -oksendamisega toidumürgistus),
Nakatutakse valdavalt seotud riisiga
- Termolabiilsed toksiinid (vähemalt kolm erinevat) (tulemuseks kõhulahtisus).
Nakatutakse: lai spekter toiduaineid (sh liha ja taimsed)

EVS-EN ISO 7932

MYP agar (Mannitol Egg Yolk Polymyxin Agar)

Eeldatavad *B. cereuse* kolooniad on suured, roosad (mannitooli ei ole fermenteeritud) karvase äärega ja sageli ümbritsetud sadestustsooniga (letsitinaasi produtseerimise tagajärg).

Bacillus cereus grupp

B. cereus, *B. mycoides*, *B. pseudomycoides*,
B. thuringiensis, *B. weihenstephanensis*, *B. toyonensis*,
B. anthracis

standardmeetoditega eristamatud

Bacillus thuringiensis – insektitsiidina kasutusel,
ülekanne toorainega tööstusesse

Bacillus spp

Teised liigid valdavalt seotud toidu riknemisega
Kuid....

Ka teised *Bacillus* spp liigid suudavad toota toksiine:

- termostabiilseid toksiine

B. circulans, *B. licheniformis*, *B. amyloliquefaciens*,
B. lentus, *B. subtilis*, *B. pumilus*,

- termolabiilseid toksiine

B. licheniformis, *B. pumilus*, *B. amyloliquefaciens*, *B. subtilis*,
B. mojavensis, *B. simplex*, *B. firmus*, *B. circulans*, *B. lentus*,
B. megaterium

Seega mitmed *Bacillus* spp liigid samuti potentsiaalsed
patogeenid

B. subtilis pole inimpatogeeniks kuulutatud,
kuid seotud toidumürgistuse puhangutega
(leib, kala, linnuliha)

B. pumilus - isoleeritud mastiidihaigetelt lehmadel,
inimpatogeeniks kuulutatud pole.

Mürgistuse sümptomid :

peapööritus, peavalu, külmavärinad, kõhukrambid,
kõhulahtisus.

Nahanähud sarnanevad antraksile

B. amyloliquefaciens - Tugev biokile moodustaja,
leidub taimel materjalil (maitseained, leitud ka suhkrust)
Leiva venimine (amülaasid → EPS)
Majoneeside, salatikastmete riknemine gaasi intensiivse
moodustumisega

B coagulans tüvesid kasutusel probiootikumina
sh vana nimetuse all *Lactobacillus sporogenes*
Geneetiliselt heterogeenne
Termotolerantne, temperatuurioptimum 35 - 50°C ,
kasvavad ka 60–65°C ja happelises keskkonnas (pH 4.6)
leidub fakultatiivselt anaeroobseid tüvesid.
Piimatoodete, mahlade jm taimset päritolu toidutoodete
riknemine

Toodete säilitamine võimalikult madalal
temperatuuril ($\leq 5^{\circ}\text{C}$) aitab pidurdada maitse- ja
tekstuurivigade tekkimist termoresistentsete liikide
puhul, mis pole psührotroofid

Psührotroofid: liigi- ja tüvespetsiifilisus
Mikroobi generatsiooniaeg pikeneb madalatel
temperatuuridel.

*Generatsiooniaeg: ajavahemik, mis kulub
mikroobipopulatsioonis rakkude arvu
kahekordistumiseks.*

TABLE 1. *Growth parameters for Bacillus spp. grown in milk.*

Species	Temperature of growth					
	2°C		6°C		10°C	
	Lag ^a	Gen ^b	Lag	Gen	Lag	Gen
<i>B. cereus</i> ^c	NG ^d	NG	78	17	24	4
<i>B. circulans</i> ^e	60	28	33	11	31	7
<i>B. mycooides</i> ^f	NG	NG	92	22	33	4

^a Lag time in h.

^b Generation time in h.

^c Mean for four strains.

^d NG=No growth after 21 d incubation.

Meer *et al.*, 1991

Pühhotroopsete vegetatiivsed rakud termotöötluksle ja traditsioonilistele desoainetele tundlikud

Toote rasvasisaldus kaitseb spoore.

Bacillus spp D-väärtus 95°C juures lõssis 25 sek vs 36 sek kooses (48 rasva%)

Piimatoote pikk säilivusaeg külmkapi temperatuuril
→ UHT töötlus + aseptiline villimine

Riknemise põhjus:

- termoresistentsed spoorid,
- harvem aseptilise villimise ebaõnnetsumine

D väärtus: decimal reduction time

Toorpiima pikem jahutatult säilitamine enne töötlust, kõrgemad pastöriseerimistemperatuurid ja pikem säilitusaeg tõstavad termotolerantsete psührotroofsete mikroorganismide olulisust piimatoodete riknemisel.

Termotolerantsed psührotroofid

(unikaalne kombinatsioon!)

perekondadest *Clostridium*, *Arthrobacter*,
Microbacterium, *Streptococcus*, *Corynebacterium*,
Bacillus.

Domineerivad: *Bacillus* spp.

B. licheniformis - *B. cereuse* kõrval toorpiimas ja tööstuses enim levinud.

Fakultatiivne anaeroob.

Levinud piimapulbrites, laste jätkupiimasegudes

Võimeline tooma termostabiilseid toksiine,

Seotud toidumürgistustega, lastel

Geneetiliselt heterogeenne liik

Tekivad konkreetsele tööstusele omased tüved

B. sporothermodurans –

psührotolerantne mesofiil,

väga termoresistentsete spooridega.

Taluvad hästi UHT töötlust (130 °C for 4s),

D 140, 3.4–7.9s

Toorpiimas ei domineeri.

Saasteteed pole lõpuni välja selgitatud. Loomasööt?

Valdavalt leitud UHT piimast ja UHT piima pulbrist

valmistatud toodetest (šokolaad, koor, pulber)

Spooride termoresistentsus

- liigispetsiifiline
- mikroobi optimaalsest kasvutemperatuurist sporulatsiooni ajal (10x ↑ 30°C...44°C juures)
- spoori rakukesta keemilisest koostisest (nt DPA vähendab spoori kesta vee sisaldust, → termoresistentsuse tõus)
- Spoori-spetsiifilised valgud spoVA - soodustavad DPA viimist sporuleeruvasse rakku

DPA (*dipikoliinhape, püridiin-2,6-dikarboksüülhape*) enamasti ≥ 10% spoori KA.

DPA moodustab gelaate kahevalentsete katioonidega (nt Ca^{2+})

Bacillus spp spooride idanemine:

Päritolu tõenäoliselt mõjutab *Bacillus spp* spooride idanemise kiirust:

- mullast pärinevad (metsikud) tüved kiiremad idanejad,
- toorpiimast ja seadmetelt - aeglasemad
- Tööstuse-omased nõ "maskott-tüved" (pastöriseerimise-järgne kontaminant) aeglasemad idanejad

Mikroobi tüve / liigi omadused sh

Spooride moodustumisel esinenud tingimused

Germinosoom:

idanemist soodustavate retseptorite kogum

Spooride idanemist soodustavad toitainelised ja mitte-toitainelised tegurid

Toitainelised tegurid:

- aminohapped, soolad, suhkur, mitme kombinatsioon
Nt piimajääkidega biokile tööstuses – ideaalne keskkond idanemiseks

- Toitainete kinnitumine spoori nn idanemis-retseptoritele

→ CaDPA (dipikoliinhappe – Ca) kompleksi vabanemine spoori kestast minutitega (spoVA valgud)

Nt Piimas leitud germinatsioonipromootorid (*peptiidid MW <200; α -aminohapped (nt valiin, apsparagiin), soomaatilised rakud*)

mitte-toitainelised tegurid:

- Vee olemasolu keskkonnas →
mikroobirakkude rehüdreerumine
- Spoori väline Ca-DPA ,
- vegetatiivse mikroobiraku peptiidoglükaan keskkonnas
- Antimikroobsed ühendid: lüsoosüüm, dodetsüülamiin,
- Füüsikaline stress nt rõhk, kuumus

Stressivastus

Bakterid on kiired kohanejad

Korduv stress suurendab bakteri vastupidavust järgnevale samale stressile

- aitab paremini taluda erinevaid stresse (nt füüsiline ja keemiline stress)

→ Mikroobiraku ja ka spoori ainevahetuse ümberkõlastamine

- Kuumašokk vabastab ka Ca-DPA kompleksi ja käivitab idanemise.

→rakukesta muutused / lüüs, geenide ja ensüümide aktivatsioon, mikroobiraku metaboolne aktiveerumine

Nt mikroobile optimaalne subletaalne kuumtöötlus (nt 80°C , 10 min) vähendab toitainete vajadust spooride idanemiseks

Mahajahutamine pidurdab alanud germinatsiooni

- Spoores aktiveerib ka madalatel temperatuuridel inkubeerimine

- Madalate rõhkude (300 MPa) toime sarnane toitainete poolt indutseeritud idanemisega, germinatsiooniretseptorid aktiveeruvad

- Kõrgematel rõhkudel 500 kuni 800 Mpa retseptorid ei ole kaastatud.
Ca-DPA vabaneb. Spoorid UV ja H₂O₂ resistentsed

Dodetsüülamiin,

Pika-ahelalised alküülamiinid toimivad idanemist soodustavatena kuni 70°C

>70°C : spoori kesta lagundavad lüütilised ensüümid ei käivitu. Metabolism ei käivitu.

Lüesosüüm soodutab CaDPA vabanemist, kuid väljakasvanud mikroobikrakud on enamasti L-vormid ebatsabiilsed

Paraku: L-vormide puhul rakkude –vaheline infovahetus kergem.

→ AB resistentsuse, mutatsioonide paremad levikuvõimalused.

Toorpiimas eoseid moodustavatest aeroobidest lahti ei saa.

Oluline hoida psührotroofsete kuumakindlate bakterite arvu toorpiimas võimalikult madalal: terve loom, hügieen, kiire jahutamine, loomasööt

Tööstuses: hügieen, personal.

Alternatiivsete biotsiidide (ensüümipõhised desoained, baktriofaagid...) kasutamine biokile ohjamiseks

kooskõlas (EL) 528/2012

TÄNAN TÄHELEPANU EEST!